

aleš valenta

NĚMECKO

MÝTUS A REALITA

NĚMECKO
MÝTUS A REALITA

mladá fronta

INSTITUT
VÁCLAVA
KLAUSE

Německo

Mýtus a realita

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.mf.cz

www.e-reading.cz

www.palmknihy.cz

MLADÁ FRONTA

Aleš Valenta

Německo: mýtus a realita– e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

aleš valenta

NĚMECKO MÝTUS A REALITA

aleš valenta

NĚMECKO
MÝTUS
A REALITA

politika v SRN 1998–2017

mladá fronta

Anně, Mirce a Olince

© Institut Václava Klause, 2018

Cover © Michal Chodanič

ISBN 978-80-204-4961-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-5073-9 (ePDF)

ISBN 978-80-204-5072-2 (ePUB)

ISBN 978-80-204-5074-6 (Mobi)

OBSAH

Předmluva	8
Úvod	12
I. Politický systém jako generátor konsenzu	32
II. Od Heideggera k Habermasovi. Proměny německého paradigmatu	48
III. Druhá Kohlova osmiletka. Politický vývoj 1990–1998 ...	86
IV. Vládní koalice: od experimentu zpět k tradici	102
1. Průlom: Zelení ve vládách Gerharda Schrödera (1998–2005).....	103
2. Velká koalice po 36 letech (2005–2009).....	124
3. Návrat k „normálu“: vláda CDU/CSU a FDP (2009–2013).....	134
4. Ve stínu migrační pohromy: třetí vláda A. Merkelové (2013–2017).....	147
V. Politické strany: levicový konsenzus na věčné časy?...	168
1. Křesťanskodemokratická unie: úprk doleva.....	174
2. Strana Zelených: legitimizace extremismu.....	195
3. Alternativa pro Německo: pokus o rehabilitaci pravice?.....	214
VI. Kulturní revoluce ve společnosti	243
1. Triumf feminizmu a jeho důsledky.....	246
2. Média a veřejná diskuse v éře politické korektnosti ..	268
3. Ideologizace veřejného života, vědy a kultury.....	297
4. Od politického vzdělávání k ideologické indoktrinaci.....	315
5. Církev bez Boha.....	327
VII. Od národního státu k multikulturnímu ideálu	336
1. Imigrace a její právně-politické souvislosti.....	339
2. Pegida: obrana německého národa.....	357
3. Islámské Německo?.....	364
Závěr	379
Seznam použité literatury a tisku	390
Rejstříky	400

PŘEDMLUVA

Kriticky o současném Německu

Václav Klaus

Německo bylo vždy a je i teď pro českou zemi, pro český národ, pro český stát osudovým tématem. V dnešním falešném, protože politicky korektním světě, v dnešní Německem dominované Evropě je to ode mne zdánlivě nepatřičný výrok. Proč by Německo mělo být osudovým tématem? Poučené a své vysoce problematické minulosti zbavené Německo je přece vzorem pro celou Evropu, a tedy i pro nás.

Nemyslím si to, a hlavně si to nemyslí autor této mimořádné knihy. Po dobu celé naší historie bylo Německo naším nejvýznamnějším sousedem (v dobrém i zlém) a v současnosti – v éře oslabování národních států Evropskou unií – to platí o to silněji. Německo je v dnešní Evropě určující silou, chce se mi dodat – opět. Tentokrát nikoli díky své vojenské síle, ale díky své velikosti (na evropské poměry), díky své ekonomické síle, díky své „nátuře“, díky své cílevědomosti a ambicióznosti. I díky své vnitřní poslušnosti.

Německo je dnes v Evropě hegemonelem (ač si to Francouzi pořád nechtějí přiznat), ale – naprosto nově – je i naším spojencem. Já bych pro upřesnění však řekl: formálním spojencem. **Ani členství v EU, ani v NATO (které nemá jasný cíl a smysl) totiž ani nezaručuje, ani nevyžaduje autentické spojení.** Členství v obou těchto organizacích neznamená rezignaci na vlastní národní zájmy. Ty mělo a má Německo od našich dosti odlišné, často konkurenční a protichůdné. A umí je prosazovat.

Německo špatně chápeme, protože mu nerozumíme. Kniha Aleše Valenty je prvním velkým českým příspěvkem k otevřenému a kritickému pohledu na dnešní Německo, zejména na jeho velmi specifický poválečný vývoj. Nejdříve v něm proběhla pomalá, povrchní a nedůsledná denacifikace, potom nastala – dlouho nedoceňovaná – neomarxistická skoro-revoluce Frankfurtské školy. Právě ta připravila klíčový okamžik – **využití nacistické minulosti jako odrazového můstku k transformaci viníka v učitele, v kazatele a ve vzor nás všech**. To je zcela mimořádný a pro Německo nepochybně úžasný úspěch. To se mu nikdy v minulosti nepodařilo. Aleš Valenta je k analýze tohoto zvláštního vývoje povoláním autorem. Jeho výrok, že je v dnešním Německu stále rozvíjena „Schuldstolz“ (pýcha z viny), je nadmíru výstižný.

Aleš Valenta mne před několika lety zaujal svými navýsost konzervativními texty, které jsem nacházel v různých internetových médiích. Když jsem ho osobně poznal, zaujal mne svou sečtělostí, svým nadhledem, ostrostí svého pohledu, svou neokázalou pracovitostí. Svou skromností, ale i svou neústupností. Strávil více než rok v našem Institutu – a pilně pracoval. Výsledkem toho je nejen tato kniha, ale i sborník jeho textů **„Jeden rok konzervativní publicistiky“** (IVK, publikace č. 33/2017) a řada článků. Aleš Valenta hledá hlubší ideové kořeny toho, co se dnes v Německu děje. Nezůstává na povrchu.

Je u nás v tomto ohledu naprostou výjimkou. České politické vědy (spíše „disciplíny“) dnešnímu Německu věnují jen malou pozornost. Texty, které produkují, jsou navíc výlučně popisné, nikoli analytické. Proto málo zajímavé. A už vůbec ne kritické ve smyslu přirozeného kritického myšlení badatele, který provádí hloubkové analytické soudy. A který není apologetem. Proto naše oficiální „německologie“ zůstává na povrchu. A často v nedůstojném předklonu.

Jde nám o poválečné Německo (ne o nové a nové variace na téma Hitlerova Německa). Samozřejmě nám jde o pochopení válečného traumatu Německa, ale více nám jde o vývoj následný. Aleš Valenta přesvědčivě ukazuje, že **je** následný vývoj něco navíc, něco nového, **něco specificky německého**, což je velmi netriviální závěr. Většina pozorovatelů současného Německa toto specifické podceňuje. Stále znovu je třeba připomínat, že je Německo nejen kolébkou nacismu (i když ne Hitlera, který se narodil pár kilometrů za německými hranicemi), ale i Marxe; kolébkou, která si Marxe – jak potvrdily letošní oslavy v Trevíru – stále hýčká. Obojí je v Německu, byť přetransformovaně, obsaženo – i agresivní extrémně levicové hnutí ANTIFA je mimo Německo nepředstavitelné.

Stále znovu se přesvědčuji o tom, že podceňujeme roli církve a církví v Německu. Moji přátelé v Německu mi to pořád připomínají. Aleš Valenta o tom má v knize hezkou kapitolu s názvem „Církev bez Boha“, neboť ty dnešní německé se podle něj „stále více transformují v polosekulární charitativní spolky“. Moralizování a okázalé milosrdenství jsou toho produktem.

Aleš Valenta vidí klíč k pochopení současného Německa a jeho poválečného vývoje ve zlomu, který nastal v šedesátých letech, v éře tzv. kulturní revoluce. To byla nepochybně zásadní výhybka. Jakkoli jsem s ním dlouho polemizoval o vhodnosti slova „kulturní“, neboť se mi zdá, že šlo a jde o více než kulturu, pomalu se s ním smírám. Mám za to, že **jde spíše o obecně civilizační než o úzce kulturní dimenzi**. Tento poněkud matoucí termín se však stále více ujímá. Skoro není možné ho obcházet, i když ještě poměrně nedávno byl obrat kulturní revoluce pro naše generace spojen výlučně jen s Maovou Čínou.

I slovo neomarxismus, které někteří autoři ve spojitosti s Německem užívají, je sporné. Souhlasím s Darylem McCannem (Quadrant, červen, 2018), že více než o neomarxistickou revoluci

jde v dnešním světě o revoluci „bohémskou“ (anglicky bohemian), v mé terminologii o revoluci levicových „kulturtrégrů“.

Aleš Valenta si rovněž všímá probíhající eroze německého konzervatismu. Základní problém vidí v transformaci CDU, která – zejména v dnešním merkelismu – provedla „úprk doleva“. Autor nám předvádí, že „v CDU došlo v éře Merkelové k tiché revoluci“. Posun doleva byl velmi výrazný a zcela evidentní. Vždy jsem říkal paní kancléřce, že mají v Německu dvě sociálnědemokratické strany, ale že jen jedna si to troufne přiznat. Posun k explicitní podpoře oné „bohémské“ revoluce je ještě větší. Se skutečným konzervatismem už nemá dnešní CDU nic společného.

S Německem jsme pevně provázáni, zejména ekonomicky. Nikdy v minulosti to tak silné nebylo. Pro nás je to – výlučně z ekonomického hlediska – v mnohém pozitivní, ale také v mnohém vysoce riskantní. Masivnímu ekonomickému příchodu Němců do naší ekonomiky jsme po listopadu 1989 ani nemohli (a mnozí ani nechtěli) bránit, protože jsme byli ekonomickými liberály, ale má to své vysoce problematické důsledky, nad kterými není možné zavírat oči.

A to ani nekomentuji Německo a masovou migraci, které se intenzivně věnujeme jinde. Německo je i v této věci v Evropě naprosto rozhodující zemí. V knize je tomu věnována významná kapitola.

Aleš Valenta napsal vynikající knihu, mnohým lidem bych ji předepsal jako povinnou literaturu, jako lék na jejich nemocné myšlení.

4. 7. 2018

ÚVOD

Jsou to již více než dva roky, kdy na podzim 2015 Evropa s úžasem a namnoze i se zděšením přihlížela, jak německá vláda otevřela hranice a statisíce Syřanů, Iráčanů a Afghánců, jakož i těch, kteří se za ně vydávali, se valily Balkánem do střední Evropy. Z paměti současníků asi dlouho nevyvizí obrazy davů mladých sebevědomých muslimů, pochodujících jihovýchodní Evropou ve stopách někdejších tureckých nájezdníků a měnících se v německém a většinou evropského tisku jako zázrakem v nebohé matky s dětmi. Stejně tak nelze zapomenout, jak se německá kancléřka Merkelová nechávala dojímat pláčem malé Palestinky (ano, i děti byly mezi migranty) a ochotně se fotografovala se skupinkami utečenců. V těchto okamžicích se rodila specifická německá *Willkommenskultur*. Rodila se ve znamení potlesku, vítajícího na nádražích velkých německých měst přijíždějící migranty, ale i ve stínu médií zamlčovaného anebo skandalizovaného zoufalého odporu obyvatel jiných německých měst a vesnic proti invazi cizího hrozivého elementu. Mnohý zahraniční pozorovatel si tehdy kladl otázku: Jakým státem či jakou entitou je vlastně dnešní Německo? Kdo jsou Němci? Je možné pochopit počínání Angely Merkelové?

Na tyto problémy hledá odpověď také tato kniha, zabývající se německou politikou posledních dvaceti let. Můj intenzivní zájem o zemi našich západních sousedů probudila právě zmíněná migrační vlna, která uvrhla Evropu do nejhlubší krize od r. 1989/1990 a vyvolala u nás – zejména v alternativních internetových médiích – rozsáhlou diskusi o politice Německa, jeho identitě a chápání sebe sama. Zapojil jsem se do ní několika statěmi, uveřejněnými na portálu Neviditelný pes – nejprve jako soukromý

publicista a od července 2016 jako analytik Institutu Václava Klause.^[1] S prohlubujícím se zájmem o příčiny a souvislosti německé politiky posledních desetiletí jsem si stále zřetelněji uvědomoval dvě skutečnosti: zaprvé schématický a zkreslený obrázek Spolkové republiky Německo v českých médiích a většinovém intelektuálním diskursu (což ovšem souvisí se stejně zkresleným vnímáním Západu a EU), zadruhé naprosto nedostatečný, ba téměř absentující *kritický* pohled na německou domácí politiku v odborném a akademickém prostředí České republiky.

Česká veřejnoprávní média, stejně jako naprostá většina novin a časopisů, referovala do vypuknutí migrační krize o Německu téměř výhradně jako o vzorové demokratické a liberální zemi.^[2] Od té doby přibylo kritických hlasů, ale málokteré přesáhly téma migrace a jejich bezprostředních souvislostí. V obecném povědomí tak Německo stále zůstává zemí, od níž se nejen ČR, ale i většina ostatních evropských států může a má v mnohém poučit. A to nejen v tom, jak provádět úspěšnou ekonomickou a sociální politiku, ale hlavně jak docílit a udržet vysokou politickou kulturu. Je pravda, že Německo je proslulé stabilním politickým prostředím, které vynikne zvláště při srovnání s rozkladem standardních politických stran, jaký zažívá již celá desetiletí např. Itálie a jenž v roce 2017 v rámci prezidentských voleb postihl i Francii. Významnou předností německého politického systému je nepochybně propracovaná ústava, jakož i obsáhlá judikatura Spolkového ústavního

1 Tyto články byly otištěny v publikaci: Valenta, Aleš: *Jeden rok konzervativní publicistiky*. Praha, Institut Václava Klause, 2017.

2 Výjimku představovaly několik let Lidové noviny, v nichž Lenka Zlámalová a zejména Daniel Kaiser kriticky komentovali dění v Německu. D. Kaiser patrně jako první český novinář přinesl v listopadu 2010 rozhovor s Thilo Sarrazinem, krátce po vydání jeho první knihy *Deutschland schafft sich ab*. V současnosti se Kaiser věnuje německé problematice v týdeníku *Echo*.

soudu. Je nesporné, že Němci dovedli k vysokému stupni efektivity a stability federální systém, založený na souhře ústřední vlády a šestnácti spolkových zemí, do něhož bylo po r. 1990 navzdory všem potížím úspěšně začleněno pět nových zemí bývalé NDR. Rovněž je nesporné, že Německo se v poslední době těší – odhlédneme-li od kritiky nynějšího amerického prezidenta – vysokému a zřejmě rostoucímu renomé na mezinárodní scéně.

Téměř zcela mimo zorný úhel českých médií však zůstává skutečnost, že německá společnost platí za svou dlouhodobou politickou stabilitu vysokou cenu v podobě zglajchšaltování sdělovacích prostředků a politických stran, omezování svobodné politické soutěže a ideologizace veřejného prostoru.^[3] Tyto pro svobodu a demokracii velmi neblahé tendence se odrážejí v pojmu *alternativlos* (nemající alternativu), který si v posledních letech německé elity velmi oblíbily a aplikují jej mimo jiné i na svou migrační politiku. Smyslem následujících řádek bude mimo jiné hledat vysvětlení tohoto specifického politického vývoje, jehož leckteré paralely můžeme sice vypořadovat i v dalších západních zemích, který však v tak markantní a zhuštěné podobě probíhá v současnosti pouze v Německu.

Obsahem mého textu je tedy podrobná analýza německé vnitřní politiky od r. 1998 do r. 2017. Jen v nejnútnejší míře přijde na přetřes německá zahraniční, evropská a obranná politika, což jsou ostatně témata, jež tvoří kostru zájmu české politologie o Německo. Rovněž hospodářské a sociální problémy budou připomenuty jen okrajově. S ohledem na problémy, zmíněné v předcházejícím odstavci, se budu naopak podrobněji zabývat proměnami německého

3 Ukázkou může být rozsáhlý rozhovor LN s bývalým českým atašé v Německu Tomášem Kafkou, v němž se tazateli i odpovídajícímu „podařilo“ vyhnout se širokým obloukem všem skutečným problémům dnešní SRN. *Němci jsou zajatci spokojenosti*. LN, 23. 9. 2017, s. 11.

historicko-politického paradigmatu v poválečné době, jejichž vliv na aktuální politické diskuse a způsob řešení politických problémů v SRN je naprosto zásadní. Kromě pojmu *alternativlos* je dalším velmi důležitým a frekventovaným slovem v dnešním Německu *Konsensus*. I v tomto případě považuji za nezbytné v úvodní části nastínit, jak s postupem času narůstala v německé politice obliba konsenzuálních řešení, za jakých okolností a s jakými dopady se tak dělo a nakolik byla idea konsenzu zabudována v samotném politickém systému a ústavě západního Německa.

Po těchto dvou obecných úvodních kapitolách a stručném shrnutí politického vývoje devadesátých let 20. století (*kap. III.*) bude v kapitole IV pojednáno o pěti vládách, které se v SRN vystřídaly v letech 1998–2017: dvě vlády sociální demokracie (SPD) a Zelených (tzv. rudo-zelená koalice pod vedením G. Schrödera) a tři vlády Angely Merkelové: velká koalice křesťanských demokratů (CDU) a bavorské Křesťansko-sociální unie (CSU) s SPD v letech 2005 až 2009, vláda CDU/CSU se svobodnými demokraty (FDP) v letech 2009–2013, a znovu velká koalice v letech 2013–2017. Těchto 19 let představuje z hlediska kontinuity politického směřování v německých poválečných dějinách svébytný úsek. Zatímco v důsledku všech dosavadních výměn u kormidla země mezi CDU/CSU a SPD (1969, 1982 a 1998) nastala vždy zřetelná revize politického a hospodářského kursu, po nástupu první vlády CDU/CSU v r. 2005 pokračovalo vše při starém. Jestliže v tomto případě by to bylo možné alespoň částečně vysvětlit pokračující přítomností sociálních demokratů ve vládě, pak v éře „pravicové“ koalice CDU/CSU a FDP po r. 2009, kdy nejenže trvá kontinuita, ale dochází dokonce k prohloubení trendů, započatých rudo-zelenou koalicí na konci tisíciletí, je příčinou zásadní proměna programu a charakteru CDU.

Právě z tohoto důvodu jsem zařadil Křesťanskodemokratickou unii mezi tři politické strany, jejichž vývoj by měl v kapitole

V. doložit, jak se ve sledovaném období měnila německá politika. V CDU došlo v éře Merkelové k tiché revoluci, jejíž hloubka a razance nemají obdobu v žádném jiném německém a zřejmě ani evropském poválečném politickém uskupení. Během 15 let se z křesťanské strany, hájící na konci 20. století sice již pouze nedůsledně a rozpačitě, ale přece jen pozůstatky politického konzervatismu, stala politicky (nikoli ekonomicky) výrazně levicová formace. Tato skutečnost vyplyne také z porovnání politických postojů CDU a strany Zelených, jejíž komplikovaná geneze a následné etablování se v německém stranickém systému tvoří druhou část kapitoly V. Třetí politickou stranou, jež byla do této části zařazena, je Alternativa pro Německo (AfD), o níž někteří její kritici tvrdí, že díky svým úspěchům v sérii zemských voleb v letech 2015–2017 proměnila politickou krajinu SRN. To je přehnané. Význam AfD tkví v něčem jiném. Její existence a úspěchy, nemyslitelné bez migrační krize z podzimu 2015, obnažily rub německé politické stability. Donutily totiž nejen její politickou konkurenci, nejen velikou většinu údajně nezávislých německých médií, ale i odbory, církve a nejrůznější spolky a občanská sdružení k tak vypjatě nepřátelským, místy až hysterickým reakcím, že se v jejich světle ona stabilita ukázala být antiliberální sterilitou progresivisticky do hloubky zideologizované německé společnosti. Proto je nezbytné výklad o AfD zaměřit nejen na její programový a personální vývoj a na její politické úspěchy a prohry, ale v nemenší míře také na charakter a intenzitu útoku, jimž byla od samého počátku v Německu vystavena.

Ve zbývajících kapitolách se budu zabývat německou podobou tzv. kulturní revoluce (*kap. VI.*) a migrací (*kap. VII.*). Kulturní revoluce znamená paradigmatický zlom v západoevropském intelektuálním vývoji, spojovaný zpravidla se studentskou revoltou roku 1968 a vedoucí v průběhu času k fundamentální politické,

společenské a morální proměně nejen Německa, ale celého Západu. (Blíže k pojmu *kulturní revoluce* v úvodu ke kapitole VI.) Její součástí je mj. feminismus (VI. 1.) a politická korektnost, povážlivě omezující svobodu tisku (VI. 2.) a společenských věd (VI. 3.). V samostatné podkapitole budou pojednány změny politického vzdělávání v Německu (VI. 4.). V oddíle VI. 5. se budu zabývat politickým působením německých církví, které se stále více transformují v polosekulární charitativní spolky, pěstující intenzivní *Willkommenskultur*. Tématem poslední, sedmé kapitoly jsou důsledky masové migrace pro demografickou, politickou, bezpečnostní a náboženskou situaci Německa.

K práci na tomto textu jsem se připravoval téměř dvouletým soustavným sledováním německých médií a studiím historické a politicko-filozofické literatury. V důsledku výše připomenutého zglajchšaltování je v současnosti německý mediální a společenskovědní diskurs ostře rozpolcen. Na jedné straně se nachází provládní, početně a objemově drtivě převažující hlavní proud, zastávající levicově liberální progresivistická stanoviska, na druhé straně výrazně menšinový, nicméně aktivní okruh intelektuálů a novinářů, kteří se vesměs hlásí k pravicově liberální a konzervativní orientaci. Jsem přesvědčen o tom, že celistvý obraz dnešní politické situace v SRN může vzniknout pouze na základě znalosti a kritické reflexe obou těchto pólů.^[4]

4 Z publicistických zdrojů sleduji deníky *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung* a *Die Welt*; (levicové) týdeníky *Der Spiegel* a *Die Zeit*, jejichž zásadní názorovou, byť co do nákladu a vlivu neporovnatelnou oponenturu reprezentuje konzervativní týdeník *Junge Freiheit*. Z periodik nutno ještě zmínit měsíčníky *Cicero*, který je dostupný v knihovně Goethe-Institutu v Praze, a *Tichys Einblick*, jehož online verze nabyla papírové podoby od ledna 2017. Z veřejnoprávních médií pravidelně sleduji zpravodajství německého rozhlasu (*Deutschlandfunk*).

Produkce německé politologie po r. 1950 je nesmírně rozsáhlá. Při jejím studiu je ovšem nutno mít na vědomí, že byla od počátku – pod vlivem Spojenců, zejména Američanů – koncipována jako součást (pře)výchovy Němců k demokracii v podobě tzv. *Demokratieforschung*, tedy bádání o teorii a praxi demokracie, což zahrnovalo na předním místě studium příčin vzniku a vítězství nacionálního socialismu v Německu.^[5] Základní informace o politickém a stranickém systému SRN poskytují klasické, opakovaně vydávané studie Klause von Beymeho a Ulricha von Alemanna.^[6] Z nejnovějších souhrnných prací o dějinách Spolkové republiky jsou v českém překladu k dispozici syntetické práce E. Wolfruma a E. Jäckela.^[7] Z nepřehledné řady pamětí a biografí jsem se zaměřil na osobnosti, jež formovaly a formují politiku SRN v posledním čtvrtstoletí.^[8]

-
- 5 Stručný přehled vývoje a současného stavu *Demokratieforschung* podává Bierling, Stephan: *Zurück zu den Wurzeln. Politikwissenschaft als Demokratiewissenschaft*. Die politische Meinung, březen/duben 2017, č. 643, s. 46–50. Srov. též Fiala, P.: *Německá politologie*. Brno 1995. O problematice, principiálně propagandistické účelovosti německého „bádání o demokracii“ a jeho „státu nepřátelském sklonu“ (*staatsfeindlicher Ansatz*) podnětně Thorsten Hinz v *Junge Freiheit*, č. 34, 18. srpna 2017, s. 14.
 - 6 Beyme, Klaus von: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung*. 10. vydání. Vs Verlag 2004; Alemann, Ulrich von: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn 2000. Z obecných a teoretických studií dále např. Jäckel, Eberhard – Möller, Horst – Rudolph, Hermann: *Von Heuss bis Herzog. Die Bundespräsidenten im politischen System der Bundesrepublik*. Stuttgart 1999; Hesselberger, Dieter: *Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung*. Bonn 2000. Z české produkce srov. studie Martina Jeřábka *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska*. Plzeň 2010, a Petra Fialy *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno 1994.
 - 7 Wolfrum, Edgar: *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Brno 2008; Jäckel, Eberhard: *Německé století: historická bilance*. Praha 2004.
 - 8 Např. Gauck, Joachim: *Vzpomínky. Zima v létě. Jaro na podzim*. Praha 2013; Herres, Volker – Waller, Klaus: *Der Weg nach oben. Gerhard Schröder: eine politische Biographie*. München 1998; Schröder, Gerhard: *Entscheidungen*.

Z mnoha speciálních studií lze na tomto místě odkázat pouze výběrově na několik titulů.^[9] Rovněž k důležitému tématu dějin idejí, vyrovnávání se s nacismem a klíčovému roku 1968 vzniklo obrovské množství literatury, včetně několika původních českých titulů, z nichž vyniká text Aleše Urválka o komplikovaném zápase německé literatury a historicko-politické esejistiky s nacionálně socialistickou minulostí.^[10]

Přímo obsesivní pozornost věnuje německý politologický a společenskovědní výzkum (krajní) pravici, jež na sobě nese od doby nacismu stigma antisemitismu a rasismu, jakož i – dle všeobecného přesvědčení vládnoucích německých elit – cejch nepotlačitelného sklonu k těmto zhoubným ideologiím. Je to dáno jednak zmíněným

Mein Leben in der Politik. Hamburg 2006; Kohl, Helmut: *Mein Tagebuch, 1998–2000.* Droemer 2000; Rollová, Evelyn: *Die Erste: Angela Merkels Weg zur Macht.* Rowohlt Taschenbuch Verlag 2005.

- 9 Egle, Christoph – Ostheim, Tobias – Zohlhöfer, Reimut (Hrsg.): *Das rot-grüne Projekt. Eine Bilanz der Regierung Schröder.* Wiesbaden 2003; Wilke, Jürgen: *Die Mediengeschichte der Bundesrepublik.* Bonn 1999; Czada, Roland – Wollmann, Hellmut (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit.* Wiesbaden 2000, což je sborník obsahující několik zajímavých studií k tématu německého sjednocení; Lüdger, Volmer: *Die Grünen. Von der Protestbewegung zu einer etablierten Partei – eine Bilanz.* b.r.; Langguth, Gerd (Hrsg.): *In Verantwortung für Deutschland. 50 Jahre CDU.* Köln 1996. Bender, Justus: *Was will die AfD? Eine Partei verändert Deutschland.* Pantheon 2017. Ostatní použité tituly jsou uvedeny v soupisu literatury.
- 10 Výběrově: Albrecht, Clemens a kol.: *Die intellektuelle Gründung der Bundesrepublik. Eine Wirkungsgeschichte der Frankfurter Schule.* Frankfurt am Main 1999; Grube, Frank – Richter, Gerhard: *Die Utopie der Konservativen. Antworten auf Helmut Schelskys konservatives Manifest.* München 1974; Valenta, Martin: *Revoluce na pořadu dne. Kritická teorie frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí šedesátých let dvacátého století, Frakci Rudé armády a německé straně Zelených: diskursivní analýza.* Praha 2011; Walser, Martin: *Über Deutschland reden.* Suhrkamp 1989; Urválek, Aleš: *Vyměňování Německa: promluvy o podstatě německví.* Brno 2015; týž: *Dějinné mezníky ve světle německých výkladů. Úvodní studie k esejí Botho Strauße.* Aluze č. 1–3, rok 2003, s. 86–103.

poválečným nasměrováním společenských věd, ale také výrazným levicovým obratem, který se od 60. let odehrál v německé sociologii a politologii.^[11] Bedlivému zkoumání je proto podrobována i tzv. nová pravice, intelektuální směr v SRN, který se od 80. let snaží rehabilitovat a oživit slábnoucí a na okraj, resp. za okraj politicky přijatelného názorového koridoru vytlačovanou národně konzervativní ideologií.^[12] Se stejným zanícením, tentokrát ale většinou pozitivně orientovaným, se němečtí badatelé (a novináři) v posledních letech věnují tématu migrace a změnám, které v Německu způsobuje.^[13]

V opozici proti dominantnímu levicově liberálnímu společenskovědnímu proudu stojí dvě skupiny autorů. A to jednak solitéři, kteří se vzepřeli politické korektnosti, zglajchšaltování médií a „příkázanému“ multikulturalismu, a jednak autoři, kteří patří k nové pravici a mají často blízko k Alternativě pro Německo. K prvním patří zejména sociální demokrat Thilo Sarrazin, jehož

-
- 11 Fundamentální analýzu vývoje společenských věd v poválečné SRN provedl Schelsky, Helmut: *Die Arbeit tun die anderen: Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Opladen 1975. Výňatek z jiné Schelského práce na toto téma vydal Občanský institut v r. 2006 pod názvem *Jak odstranit systém. Strategie dlouhého pochodu institucemi*.
 - 12 Srov. např. Weißmann, Karlheinz: *Alles was recht(s) ist. Ideen, Köpfe und Perspektiven der politischen Rechten*. Berlin 2000. Historik Weißmann patří sám k důležitým postavám nové pravice. Z levicového, tj. oficiálního stanoviska k tématu nejnověji Weiß, Volker: *Die autoritäre Revolte. Die neue Rechte und der Untergang des Abendlandes*. Klett-Cotta 2017.
 - 13 Např. Münkler, Herfried – Münklerová, Marina: *Die neuen Deutschen. Ein Land vor seiner Zukunft*. Berlin 2016; Jakob, Christian: *Die Bleibenden. Wie Flüchtlinge Deutschland seit 20 Jahren verändern*. Berlin 2016. Naprushkina, Marina: *Neue Heimat? Wie Flüchtlinge uns zu besseren Nachbarn machen*. Berlin 2015; Marg, Stine – Trittelová, Katharina – Schmitz, Christopher – Kopková, Julia – Walter, Franz: *No Pegida. Die helle Seite der Zivilgesellschaft?* Bielefeld 2016. Není asi potřeba zdůrazňovat, že výzkum v této oblasti je spolkem i zeměmi bohatě dotován.

kniha *Deutschland schafft sich ab* (Jak dáváme svou zemi všanc), kritizující přistěhovaleckou a azylovou politiku Německa, se dnes již zařadila k mezníkům v nejnovějších intelektuálních dějinách SRN. Dále sem řadím bývalého člena SPD Heinze Buschkowského a někdejšího starostu berlínské čtvrti Neukölln, televizního redaktora Wolfganga Herlese a mediálního analytika Uwe Krügera.^[14] K okruhu nové pravice náležejí převážně autoři, publikující ve třech malých nakladatelstvích *Antaios*, *Kopp Verlag* a *Junge Freiheit Edition*. Je pro dnešní německou realitu smutně typické, že pokud někomu vyjde kniha v jednom z těchto tří nakladatelství, dostává se fakticky do pozice *disidenta* se všemi profesními a lidskými důsledky. (Disidenty v tomto smyslu jsou také všichni členové AfD).^[15] Produkce těchto nakladatelství sahá od kritického vyrovnávání se s konkrétními negativními jevy dnešního Německa (azylový průmysl, potlačování svobody slova, levicový

14 Mediální a politický mainstream se Sarrazina po vydání knihy *Deutschland schafft sich ab* pokusil společensky i lidsky zničit, ale ohlas knihy byl tak mimořádný, že se mu to nezdařilo. Na přímý pokyn Merkelové byl však Sarrazin vyhozen z představenstva Spolkové banky. Buschkowsky, který působil ve zmíněné berlínské čtvrti mnoho let jako starosta, došel ve svém bestselleru *Neukölln ist überall*. Ullstein 2012 (5. vydání) k závěru, že fanatický multikulturalismus rudých elit, které již desítky let ovládají největší německé město, přivodil vznik paralelní turecko-arabské společnosti, jež je obtížně vzdělavatelná, parazituje na sociálních dávkách a tíhne k vytváření kriminálních gangů. V červenci 2016 Buschkowsky odešel z SPD na protest proti její „islámské“ politice. Wolfgang Herles (*Die Gefallsüchtigen. Gegen Konformismus in den Medien und Populismus in der Politik*. Knaus 2015) analyzoval příčiny mediální servility vůči vládě CDU. Uwe Krüger (*Mainstream. Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. C. H. Beck 2016) se zabýval příčinami rostoucí nedůvěry Němců vůči televizi a novinám.

15 Politicky nejvíce napravo se nachází Antaios, který je spojen s Institutem pro státní politiku (*Institut für Staatspolitik*), založeném Götzem Kubitschekem a Karlheinzem Weißmannem v r. 2000. K AfD má nejbližší týdeník a nakladatelství *Junge Freiheit*.

extremismus, paralelní společnosti, kriminalita migrantů a přistěhovalců, ztráta národní nezávislosti) až po obecněji založené texty, pátrající po základních příčinách nynějšího stavu německé společnosti, považovaného za hluboce krizový.^[16]

Nekritičnost a povrchnost českého zpravodajství, týkajícího se německých politických poměrů, má několik příčin. Zaprvé zřejmě stále přetrvávající komplex „žáčka“ v učebně demokracie, kde Československá, resp. Česká republika zasedla na počátku 90. let před své (západo)německé, francouzské a další západní mentory. Zadruhé komplex české malosti vůči světovému exportnímu šampionu s demograficky osminásobnou a ekonomicky třináctinásobnou převahou, na němž je český národ hospodářsky silně závislý. S tím souvisí slabost, ba servilita české politiky posledních let vůči Německu.^[17] Třetím důvodem, s oběma předcházejícími úzce souvisejícím, je nekritický přístup české politikologie k německým vnitřním poměrům, který musí zarazit každého, kdo se začne Německem soustavněji a nepředsudečně zabývat.

16 Z produkce nakladatelství Antaios: Kleine-Hartlage, Manfred: *Die liberale Gesellschaft und ihr Ende. Über den Selbstmord eines Systems* (2015); též: *Warum ich kein Linker mehr bin* (2012). Institut für Staatspolitik mimoto vydává sešity na aktuální témata v rámci tzv. Vědecké řady (*Wissenschaftliche Reihe*); z posledních např. *Die Flüchtlingsindustrie. Wer in Deutschland von der Masseneinwanderung profitiert* (sešit č. 27, 2015) nebo *Der Weg in den Mainstream. Wie linke Journalisten den Ton angeben.* (sešit č. 29, 2016). Kopp Verlag: Jung, Christian – Groß, Torsten: *Der Links-Staat* (bez roku); Schubert, Stefan: *No-go-Areas. Wie der Staat vor der Ausländerkriminalität kapituliert* (bez roku); *Junge Freiheit Edition* např. Weißmann, Karlheinz: *Rubikon. Deutschland vor der Entscheidung* (2016); Hinz, Thorsten: *Die Psychologie der Niederlage. Über die deutsche Mentalität* (2010); Rohbohm, Hinrich: *Merkels Maske. Kanzlerin einer anderen Republik* (2017).

17 Za její persofinikaci lze považovat státního tajemníka pro evropské záležitosti Sobotkovy vlády z let 2015–2017 Tomáše Prouzu.

Česká politická věda zkoumá především evropskou, zahraniční a bezpečnostní strategii SRN. Projevuje se zde nepochybně, tak jako mnohde jinde, neblahý vliv dotační politiky Evropské unie, zaměřené primárně na studium europolitiky a podporující projekty, směřující k pozitivnímu hodnocení evropské spolupráce a vnitřních poměrů v jednotlivých členských zemích EU. Je pochopitelné, že politologie malých zemí klade větší důraz na znalost zahraniční, a nikoli vnitřní politiky svých sousedů, zvláště pokud je na nich tak závislá jako ČR na Německu. Přesto se domnívám, že z hlediska českých národních zájmů je absence kritického posuzování německé vnitřní politiky na pováženou. A to v neposlední řadě proto, že spory a diskuse, které se odehrávají v domácí politice daného státu, se vždy podstatným způsobem odrážejí v jeho politice zahraniční.

Studiu německých poměrů se u nás po r. 1990 věnuje nejvíce Ústav mezinárodních vztahů (UMV), politologický ústav brněnské filozofické fakulty a Fakulta sociálních věd UK v Praze. Pracovníci UMV vydali v posledních letech dvě obsáhlé kolektivní publikace, v nichž nejvíce prostoru zabrala německá zahraniční a evropská politika.^[18] Poněkud pestřejší je skladba článků o Německu v měsíčníku UMV *Mezinárodní politika*.^[19] Platí nicméně shora uvedená teze, že skoro všechny příspěvky jsou popisné, nezřídka přejímající německý úhel pohledu.^[20] Nejčastěji se *Mezinárodní*

18 Handl, Vl. – Hon, Jan – Pick, Otto a kol. *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od r. 1990*. Praha 1998; Handl, Vl. (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha 2011.

19 Od r. 2013 vychází pouze v elektronické podobě.

20 Za přímého obhájce německých zájmů lze označit novináře Jaroslava Šonku. Srov. např. jeho stať *Německo a sebevědomí* v „Mezinárodní politice“, 2009, č. 10. Naopak kriticky se k německé politice vyslovili Alexandr Tomský (otázka národních zájmů, 2010, č. 5) a Miloslav Bednář (zahraniční politika sjednoceného Německa, 2010, č. 10).

politika vyjadřovala k výsledkům německých parlamentních, prezidentských či zemských voleb. Za posledních patnáct let byly nejobsáhleji komentovány volby z r. 2005, kdy se dostala po sedmi letech opět k moci CDU.^[21] Dalšími vícekrát traktovanými tématy se staly postoje české populace k Německu a otázka sudetských Němců.^[22] Celkově nejpilnějším přispěvatelem na téma Německo v *Mezinárodní politice* byl v poslední dekádě germanista, sociolog a politolog Lukáš Novotný.^[23]

V rámci brněnské politologie se německé politice, resp. politologii v 90. letech věnoval nejvíce Petr Fiala.^[24] Na stránkách *Politologického časopisu*, jež Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně vydává od r. 1994 (od 2014 anglicky třikrát ročně), se do vzniku přítomného textu objevilo celkem 10 článků o politických poměrech ve Spolkové republice Německo.^[25] Z nich je možno pouze jeden, pocházející však od německého autora,

-
- 21 Po neobyčejně servilním úvodu, v němž nepodepsaný autor (-ři?) tvrdí, že již od časů Masaryka nám němčina (!) a německé zvyklosti pomáhají emancipovat se od českého Kocourkova a českého Hulvátova, následuje rozbor výsledků voleb z pera Vl. Handla, stať D. Kaisera o SPD, kolektivní článek o zakládání muzea českých Němců v Ústí nad L., příspěvek P. Holuba o vlivu Německa na českou politiku, stať L. Novotného o xenofobii v SRN a konečně rozhovor s prvním velvyslancem Československa, resp. ČR v Německu po r. 1989 Jiřím Grušou.
 - 22 Srov. např. článek Miroslava Stanika, rekapitulující zpravodajství o sudetoněmeckých dnech z let 1992–2004 na stránkách *Hospodářských novin. Mezinárodní politika*, 2008, č. 9.
 - 23 Za nejzajímavější považuji jeho stať o působení státních agentů v Národně demokratické straně Německa (NPD). Srov. L. Novotný, *Německá diskuse o zákazu NPD*. *Mezinárodní politika*, 2012, č. 1, s. 26–27. V r. 2014 vydal L. Novotný populárně laděnou práci *Spolková republika Německo*.
 - 24 Studie P. Fialy srov. v pozn. č. 5. a 6.
 - 25 Mimoto zde v č. 4/2007 Jiří Navrátil otiskl teoretickou stať *Dialektika vzpoury. Proměny konceptu sociálních hnutí v politické teorii Frankfurtské školy*.

označit za kritickou reflexi politických poměrů v SRN.^[26] Autoři ostatních, vesměs popisně laděných příspěvků si zvolili za téma politický extremismus v Německu,^[27] bezpečnostní politiku německých politických stran^[28], resp. komunální a evropskou politiku.^[29] Pokud jde o Fakultu sociálních věd UK, odtud vzešly v posledních letech monografie o německém federalismu a regionalismu a programovém vývoji CDU v 70. letech.^[30]

Poměrně značnou pozornost věnuje či spíše věnoval německým poměrům časopis *Střední Evropa*, ideově souznějící již od svých samizdatových časů s CSU, resp. CDU, a sudetoněmeckým landsmanšaftem. Do r. 2014 vycházel několik let s finanční podporou *Konrad-Adenauer-Stiftung*, nadace blízké německé Křesťanskodemokratické unii. Po r. 2000 se ve *Střední Evropě* častěji objevovaly překlady z německého dvouměsíčníku *Die Politische Meinung*, vydávaného zmíněnou nadací a tlumočícího názory z okruhu

-
- 26 Wolfová, Tanja: *Is the Alternative for Germany Really Right-Wing Populist?* *Politologický časopis* č. 2/2016, s. 150–163.
- 27 Miroslav Mareš se zabýval tématem *Deutsche Volksunion* (DVU) a její účasti ve volbách do hamburského zemského sněmu (1997, č. 3) a nejnověji (4/2013) soudobým výzkumem extremismu v Německu. Lukáš Novotný publikoval v č. 1/2008 článek *Současný levicový politický extremismus v Německu*.
- 28 Zdeněk Kříž z Vojenské akademie v Brně otiskl v č. 4/2001 stať o bezpečnostní politice CDU/CSU a strany Zelených, v č. 2/2002 se zabýval bezpečnostní politikou Německa za vlády koalice SPD-Zelení.
- 29 Stanislav Balík se v č. 2/2002 zabýval obecními volbami a Vrat. Havlík s Vitem Hlouškem výzkumem komunální a lokální politiky v německé politologii (č. 1/2012). Jan Ryjáček napsal zajímavý článek o tom, jak se i německý Bundestag stává pouhým přívěskem EU (*Evropeizace německého parlamentu*, č. 2/2007), a Michal Vít s Petrem Kaniokem přispěli stať *Rozšíření EU z pohledu CDU/CSU*, č. 1/2011.
- 30 Mlsna, Petr et alii: *Německá centra – německé periferie: federalismus, regionalismus, subsidiarita*. Praha 2010; Picka, Ondřej: *Druhá verze Berlínského programu z r. 1971 – konec Adenauerovy CDU?* Praha 2012.

CDU.^[31] Dlužno říci, že některé z těchto přeložených článků patří k tomu nejkritičtějšímu, co u nás po r. 1990 o Německu vyšlo.^[32] V r. 2013 uveřejnil Lukáš Novotný ve *Střední Evropě* obsáhlý článek „Turci v Německu“, věcně posuzující 50 let německé cizinecké a integrační politiky.

Z časopisů zbývá připomenout *Politologickou revue*, vydávanou dvakrát ročně Českou společností pro politické vědy (od r. 2015 v angličtině), a revue *Kontexty* (od r. 2009). V obou případech je téma německé (vnitřní) politiky zcela okrajové. *Politologická revue* otiskla za 23 let (1994–2016) pouhé čtyři statě, týkající se Německa,^[33] a v *Kontextech*, resp. jejich předchůdcích *Proglas* (1994–2002) a *Revue Politika* (2003–2008), je situace obdobná.^[34] V rámci tohoto

31 Po určitou dobu vycházela *Střední Evropa* dokonce s podtitulem *Die Politische Meinung*, takže se vlastně jednalo o jakousi dílčí českou mutaci tohoto německého časopisu. Několik čísel vyšlo také s podporou Česko-německého fondu budoucnosti.

32 V r. 2000 otiskla *Střední Evropa* dvojí nemilosrdné zúčtování Klause Hornunga s politickou realitou SRN za vlády Schröderovy rudo-zelené koalice: *Political Correctness nebo politická svoboda – nebezpečí neototalitní diktatury smýšlení* (č. 103/2000, říjen), a *Totální stranický stát v krizi. Pomůže více přímé demokracie?* (č. 98/2000). V č. 128 z r. 2007 podrobil profesor státního práva Josef Isensee ostré kritice německý multikulturalismus ve statí *Přímluva za kulturu společenství*.

33 Hlaváč, Jan: „Nová pravice“ v Německu. *Politologická revue*, č. 2, 1997; Švihlíková, Ilona: *Německé volby do Spolkového sněmu. Politologická revue* č. 2, prosinec 2009. V r. 2000, č. 2, uveřejnil Rüdiger Kipke stať o stavu vyrovnávání rozdílů mezi západním a východním Německem deset let po sjednocení. V č. 2001/1 vyšla studie Daniela Totha a Mariany Tothové o německém politickém mysliteli Carlu Schmittovi.

34 Výjimku představuje důležitá stať českého exulanta v Německu Aleše Novotného *Azylová absurdita*, která vyšla v *Proglasu* na pokračování v č. 2–3/1993. Autor názorně popsal skandální azylovou praxi v Německu, kde již počátkem 90. let udávali tón levicovní soudci a politici. Později se objevovaly spíše nahodilé glosy, jako např. Fištejn, Jefim: *Trable paní Merkelové*, *Revue Politika* 6–7/2006, s. 1–3. V *Kontextech* č. 1/2016 byl zveřejněn pozoruhodný rozhovor

průřezu, jenž si nikterak nečiní nárok na úplnost, zbývá připomenout dvě novější monografie o bezpečnostní strategii Spolkové republiky od Zdeňka Kříže a Jana Ryjáčka.^[35]

Závěrem považuji za potřebné připojit několik metodologických a terminologických poznámek. Předložený text se pohybuje na pomezí eseje a analytické studie, přičemž kombinuje chronologický výklad s problémově orientovanými kapitolami a poměřuje německou politickou realitu dvěma stěžejními principy: svobodou a zdravým rozumem.^[36] Jako takový není neutrální, nýbrž vyhraněně kritický k úpadku obou těchto hodnot v dnešním Německu, který považuji za empiricky prokazatelný. V tomto smyslu půjde o *demytologizaci* politiky státu, již česká média interpretují v jednoznačně pozitivním, leckdy dokonce oslavném duchu („Německo, náš vzor“), a o pokus ukázat tuto politiku v *reálném* světle. O tom, že zdravý rozum a normálnost jsou stále více na překážku, názorně svědčí německé publikace z poslední doby, které nesou názvy

s polským znalcem Německa Markem Cichockým *Němci žijí s faustovským komplexem*. V r. 2017, č. 1–2, vyšla v *Kontextech* na pokračování studie A. Valenty *Jürgen Habermas a levicový obrat v poválečném Německu*.

- 35 Kříž, Zdeněk: *Německá bezpečnostní politika v militární dimenzi. Politické souvislosti, průběh a důsledky reformy Bundeswehru v letech 1998–2002*. Brno 2003; Ryjáček, Jan: *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*. Praha 2012.
- 36 Vysvětlit, co je zdravý rozum, je dnes, kdy se výuka humanitních disciplín na západních i některých našich univerzitách změnila do značné míry v propagandu čirého nerozumu, je nesnadné. Ostatně se nejedná o politologickou kategorii, již by bylo možno definovat. Jsem nicméně přesvědčen, že každý normální (!) člověk se ve svém životě zdravým rozumem řídí, aniž by třeba dokázal říci, co to vlastně je. Nejlépe asi poslouží příklady: Zdravý rozum ztratil každý, kdo tvrdí, že žena se ženou nerodí, nýbrž stává; kdo tvrdí, že vyjma biologických diferencí jsou si muži a ženy naprosto rovni; kdo děti s těžkou poruchou schopnosti učit se umístí v rámci tzv. inkluze do jedné třídy s dětmi normálně vzdělavatelnými apod.

typu „Německo smyslů zbavené“, „Německo patří na [psychoanalytikovu] pohovku“, „Německo na cestě do blázince“ apod.^[37] Celá řada rozhodnutí, přijatých v SRN ve sledované době, bude proto podrobena kritice nikoli na bázi pseudovědeckého aparátu současné politologie, operujícího s „aktéry“, „eticko-politickým sebe-porozuměním občanů“, „participací“, „intersubjektivní solidární soudržností“ či „komunikativní etikou“, ale z pohledu obyčejného „selského“ rozumu neboli *common sense*. Lze to nazvat i kritikou, vedenou z pozic tradičního politického konzervatismu.

Za ústřední hodnotu svobodné společnosti považují svobodu myšlení a veřejného projevu. Jen ten, kdo smí svobodně a bez obav z následků veřejně vyjadřovat svůj názor, se nebojí svobodně a nezávisle myslet o čemkoli. Jakmile se někde v průběhu tohoto procesu objeví v lidském vědomí obava, zda určitá myšlenka či nahlas vyřčená anebo napsaná věta nezpůsobí jejich původci potíže, rodí se (auto)cenzura a nastává soumrak svobodné společnosti, jenž může být zpočátku téměř „neviditelný“ a může se odehrávat velmi pomalu. Z tohoto zorného úhlu vypadá situace nejen v Německu, ale i na celém Západě, v posledních desetiletích tristně. Spolková republika Německo se již delší dobu jeví jako stát, v němž dominující levicový progresivismus systematicky potlačuje názorovou pluralitu. Jistě, v Německu je stále možné mluvit a projevat se na veřejnosti svobodně, ale mívá to následky. (Srov. kap. VI.) Proto považuji za potřebné průběžně odkazovat ke zjevným analogiím mezi politickou situací v dnešní SRN a v bývalých komunistických

37 Pirinçci, Akif: *Deutschland von Sinnen. Der Irre Kult um Frauen, Homosexuelle und Zuwanderer*. (Německo smyslů zbavené. Bláznivý kult žen, homosexuálů a přistěhovalců). Leipzig 2014; Henkel, Hans-Olaf – Starbatty, Joachim: *Deutschland gehört auf die Couch* (Německo patří na [psychoanalytikovu] pohovku). Berlin 2016; Voss, Burkhard: *Deutschland auf dem Weg in die Anstalt* (Německo na cestě do blázince). Münster 2015.

státech. A to tím spíše, že dnešní mladá generace komunismus už z vlastní zkušenosti nezná a snadno si může pod vlivem médií osvojit přesvědčení, že to, co se děje v Německu, resp. na Západě (tj. ostatně namnoze i v ČR), je v politice a veřejném životě standardní a normální a nemá s poměry v totalitním systému zhora nic společného.

Kritikou glajchšaltující politické korektnosti se již zabývalo více autorů, ale za nejdůležitější považuji Sarrazinovu knihu *Terorctnosti – o hranicích názorové svobody v Německu*. Jsem ostatně přesvědčen, že znalost celého Sarrazinova díla je nezbytným předpokladem pro každého, kdo se hodlá německou politikou vážně zabývat.^[38]

V oblasti terminologie se přidržuji tradičních pojmů pravice, levice, konzervatismus, socialismus a liberalismus. Pojem liberalismus, liberální používám ve významu levice, levicový, což odpovídá posunu, který tato kategorie doznala od 60. let 20. století. V téže době se začal rozdíl mezi pravicí a levicí přesouvat z hospodářské do společenské a obecně kulturní sféry. Dnes sice stále platí, že pravice by měla prosazovat nižší zdanění, ale především by se měla zasazovat o tradiční morální a společenské hodnoty jako jsou národ, stát, rodina, kulturní soudržnost, společenské a náboženské tradice. Naopak levice si vepsala do štítu kromě vysokého zdanění majetnějších občanů multikulturalismus, práva menšin, zejména tzv. sexuálních, relativizaci morálních hodnot, podporu masové migrace a étos světoobčanství. Pokud by měl být tento

38 Kromě dvou již zmíněných se jedná o publikace: *Evropa euro nepotřebuje. Jak nás politické vizionářství zavedlo do krize*. Praha 2013, a *Wunschdenken. Europa, Währung, Bildung, Einwanderung – warum Politik so häufig scheitert*. München 2016 (Česky vydala v r. 2017 Academia pod názvem *Přání otcem myšlenky: Evropa, měna, vzdělanost, přistěhovalectví: proč politika tak často selhává.*).

střet maximálně zjednodušen, pak tedy jde o zápas mezi (pravicovou) obranou svobody a tradičních hodnot na jedné a (levicovou) preferencí rovnosti a permanentním, pokrokem zaštitěným atakováním tradičních hodnot, resp. jejich pozůstatků, na druhé straně.

V průběhu několika posledních desetiletí klasická (liberální) pravice na Západě prakticky vymizela. Někdejší pravicové strany jako CDU, francouzští republikáni (bývalí gaullisté) či britští konzervativci podlehly tlaku médií a levicových intelektuálů a osvojily si aktivistické a progresivistické postoje. Jestliže někdo podporuje kvóty pro ženy a menšiny nebo sňatky homosexuálů, je levičák a je naprosto lhostejné, zda ho tisk ze setrvačnosti nebo z jiných důvodů nadále označuje za „konzervativce“. Některá tradiční pravicová témata nakonec převzaly strany typu rakouských Svobodných (FPÖ), francouzské Národní fronty, britské strany pro nezávislost Spojeného království (UKIP) nebo Alternativy pro Německo (AfD), jež hlavní (levicově liberální) mediální proud automaticky ocejoval jako krajně pravicové a extremistické ve snaze zpochybnit jejich demokratickou legitimitu. Ve skutečnosti je nutno hledat – optikou zdravého rozumu viděno – projevy extremismu především na levici politického spektra. Současné Německo je jejich bohatou studnicí.

Bývaly doby, kdy na Západě demokratičtí politici sklízeli potlesk, když zopakovali údajný Voltairův výrok adresovaný názorovému odpůrci: nesouhlasím s vámi, ale budu se vždy bít za to, abyste mohl svůj názor hlásat veřejně. Dnes Západ dospěl do stadia, v němž tuto klasickou liberální devízu nahradila zabsolutizovaná politická korektnost s evidentním totalitním nárokem na jedinou možnou pravdu, takže by bylo korektní hovořit o bývalém Západu či „Západu“. Předložená práce je skromným pokusem o popis a analýzu německé politiky posledních dvaceti let, během

nichž odklon od svobody k vynucované rovnosti graduje a ohrožuje už samotné demokratické základy státu. Této analýze je však nutno předeslat několik přípravných kapitol, z nichž první pojednává o politickém systému Spolkové republiky.

I. POLITICKÝ SYSTÉM JAKO GENERÁTOR KONSENZU

SRN není jen sociální stát, který minimalizuje životní rizika svých občanů, ale také útvar, který odvozuje svou legitimitu z neustávající práce na uskutečňování ideálu společenské harmonie.

ECKHARD FUHR

Když zástupci západních okupačních mocností, spravujících poválečné Německo, definitivně opustili, resp. byli vlivem studené války nuceni opustit představy o trvalé fragmentaci, deindustrializaci a agrarizaci poražené země, stáli před problémem, jak zajistit její politickou stabilitu. Prvním předpokladem byla převýchova Němců k demokracii, jejímž úvodním stadiem se stala od r. 1945 probíhající denacifikace. Druhý základní úkol spočíval ve vytvoření politického systému, který bude na rozdíl od Výmarské republiky odolný vůči případným novým nedemokratickým a antiliberálním pokusům. Zemskými sněmy zvolená Parlamentární rada, která se v letech 1948–1949 pod dohledem Spojenců radila o principech nové ústavy, postupovala dvěma cestami. Zaprvé nepřebírat pokud možno ustanovení staré Výmarské konstituce, která v politické krizi na přelomu 20. a 30. let 20. století neobstála, a zadruhé hledat co možná konsenzuální řešení budoucích zájmových a politických sporů.

Největší změnu oproti předválečným poměrům představovala federalizace Německa, jež měla zamezit vzniku silné ústřední vlády, která by opět mohla strhnout zemi nežádoucím směrem. Jednotlivé země získaly podle ústavy stejnou státní kvalitu jako spolek, ovšem jejich suverenita má pouze vnitřní charakter.^[39] Pokus o opuštění Spolku by znamenal porušení ústavy, podle níž je federalismus nezměnitelným uspořádáním státu.^[40] Ve srovnání s Výmarskou republikou byla zásadně oslabena role prezidenta republiky, z něž se stala po výtce reprezentativní postava. V ústavě byla zakotvena existence Spolkového ústavního soudu vybaveného rozsáhlými kompetencemi, který již od počátku 50. let začal svými rozhodnutími významně spoluutvářet politickou kulturu v SRN. Již v průběhu přípravných porad mezi Křesťanskodemokratickou unií a sociální demokracií jako dvou největších politických stran padlo rozhodnutí, že v ústavě budou zakotvena individuální občanská práva, ale nikoli práva sociální, jako tomu bylo ve Výmarské republice a v některých již dříve přijatých ústavách jednotlivých spolkových zemí. CDU nicméně souhlasila s vložením klauzule o „sociálním právním státě“, která se stala jedním z charakteristických rysů hospodářské politiky v SRN, ale s ohledem na svou neurčitost také předmětem ostrých interpretačních střetů.^[41]

39 Mlsna, Petr et alii: *Německá centra – německé periferie: federalismus, regionalismus, subsidiarita*. Praha 2010, s. 18.

40 Německá ústava byla koncipována jako přechodná, než dojde ke znovusjednocení Německa. Proto si němečtí zástupci na Spojencích vymohli název „základní zákon“ (Grundgesetz), který však nakonec „přežil“ znovusjednocení v r. 1990 a platí stále.

41 Beyme, Klaus, von: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. Vs Verlag für Sozialwissenschaften 2004, 10. vydání, s. 41.

Preambule ústavy označuje německý národ (*Das Deutsche Volk*) za nositele ústavodárné moci a konstatuje, že Němci „ve svobodném sebeurčení“ (tedy nikoli pod tlakem okupačních mocností) dospěli k jednotě a svobodě. Spolková republika je chápána jako osudové společenství německého národa. Ústava se výslovně vztahovala na „celý německý národ“, tedy i na Němce žijící v sovětské okupační zóně.^[42] Výčet základních práv zahrnuje ochranu lidské důstojnosti, právo na svobodný rozvoj osobnosti, ochranu rodiny a manželství, rovnost před zákonem a ostatní standardní občanská a lidská práva. Schválením ústavní listiny vešel v platnost německý ústavní konsenzus a vznikl demokratický právní stát, jenž trvá již skoro 70 let a poskytl – včetně příslušných dílčích ústavních změn – dostatečný rámec k vyřešení zatím všech politických sporů v dějinách Spolkové republiky.

Významnou stabilizační funkci plnila v německém ústavním systému od počátku Spolková rada (*Bundesrat*), orgán zastupující spolkové země a mající pravomoc blokovat rozhodnutí parlamentu, tj. Spolkového sněmu (*Bundestag*). Smyslem institutu Spolkové rady bylo zajistit ve federativním státě pro každý zákon většinu širší než je ta, jež vzešla „pouze“ ze spolkových voleb, a zabránit tak případným odstředivým tendencím zemí, jejichž postoje by byly s ohledem na momentální rozložení politických sil na spolkové úrovni delší dobu opomíjeny. V současném pojetí německého federalismu je Spolková rada chápána jako kooperativní orgán, v němž se odráží politická vůle zemského lidu. Postupem doby se ovšem stále více projevuje i negativní stránka blokační pravomoci Spolkové rady, která úzce souvisí s vysoce

42 *Grundgesetz. Kommentar*. Hrsg. von Michael Sachs. 6. vydání. München 2011, s. 21, 25.

vyvinutým smyslem pro spolupráci v poválečném Německu, jehož politické uspořádání spočívá na potřebě „dosažení co nejširšího konsenzu“.^[43]

Na bázi ústavního konsenzu, ale i s přispěním antikomunistického postoje většiny obyvatelstva, se podařilo sociálně-ekonomicky a politicko-kulturně integrovat tak rozdílné skupiny obyvatel, jako byly nacionálně socialistické elity zaniklé Německé říše, postupně se vracející vojáci a vojenští zajatci, miliony vyhnanců a uprchlíků, statisíce invalidů, sirotků a osob, které utrpěly psychické poškození v důsledku kobercového bombardování spojeneckým letectvem (*Bombenbeschädigte*).^[44] Lze mluvit ale také o zdařilé integraci dělnictva a odborů, které se vzdaly ústavně garantovaného práva na stávkou a vsadily na parlamentní prosazování svých cílů v úzké spolupráci se sociální demokracií.^[45] Tento hospodářsko-sociální konsenzus, podpořený r. 1967 uzákoněnými principy tzv. magického čtverce hospodářsko-politické stability (vysoká zaměstnanost, cenová stabilita, vyrovnaná zahraničněobchodní bilance a přiměřený hospodářský růst), přispěl významně k německému hospodářskému zázraku a budování sociálního státu.

Uvedené zásady ekonomické politiky bylo možné prosadit jedině díky politickému obratu v SPD. Na svém mimořádném sjezdu v Bad Godesberg v r. 1959 se totiž nejstarší německá politická

43 Mlsna, P. et alii: c. d., s. 30-31.

44 Stöss, Richard: *Mehr Kontinuität als Wandel. Das Parteiensystem vor und nach der deutschen Vereinigung*. In: Roland Czada – Hellmut Wollmann (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit*. Wiesbaden 2000, s. 311.

45 Beyme, K. von: c. d., s. 35.

strana zřekla marxismu.^[46] Významně tak přispěla ke zmírnění politických konfliktů a snazšímu dosahování kompromisů mezi reprezentanty průmyslu a střední třídy na jedné a zástupci dělnictva na straně druhé, tj. kompromisů mezi CDU/CSU, FDP a SPD. Tím se ovšem zároveň zúžil prostor pro politické reformy a až na několik výjimek v oblasti zahraničních vztahů byla do budoucna možná jen politika střední cesty.^[47] Jejím výrazem jsou zejména tzv. velké koalice mezi CDU/CSU a SPD, jejichž analogie bychom v jiných zemích nacházeli jen zcela výjimečně. Ve Spolkové republice k nim došlo od 60. let 20. století třikrát, z toho nikoli náhodou dvakrát v posledních 15 letech.

Pozvolna se prosazující idea politického konsenzu a střední cesty neznamenalala, že by byla (západo)německá politika v prvních desetiletích své existence chudá na konflikty. Nejtvrďší zápasy se patrně vedly mezi CDU a SPD v padesátých letech a první polovině 60. let – v otázce německé jednoty, členství v NATO, ohledně atomové výzbroje Bundeswehru nebo v mediální politice. Od 70. let, kdy se v CDU začal prosazovat programový odklon od hodnotového konzervatismu, se nejtěžší střety definitivně přesunuly do sféry zahraniční politiky (Brandtova východní politika a od konce 70. let otázka rozmístění amerických raket na německém území v reakci na sovětské rakety

46 Význam godesberského sjezdu SPD vynikne ve srovnání s britskou Labour Party, která se dokázala marxismu, vtěleného do klauzule o znárodnění průmyslu, zbavit až v r. 1995!

47 Stöss, R.: c. d., s. 312. Existuje rovněž teorie, podle níž si politiku střední cesty vynucuje rostoucí polycentričnost mocenské struktury, související s domnělým tlakem veřejnosti na větší participaci na politickém rozhodování. Srov. Schnapp, Kai-Uwe – Welzel, Christian: *Wohin steuert das politische System? Institutionelle Machtverschiebungen im vereinten Deutschland*. In: Roland Czada – Hellmut Wollmann (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit*. Wiesbaden 2000, s. 333.

SS 20). Mimo politickou sféru se étos konsenzu podle některých autorů formoval již v prvním desetiletí existence SRN v médiích, a to na bázi respektu ke státní autoritě.^[48] Tato báze se od 60. let rozpadala, ale v poslední době se „Konsensjournalismus“ stal opět typickým znakem mediální situace v Německu. (Srov. VI. 2.) V 60. letech se kladly základy vzpomínkově-politického konsenzu (*der erinnerungspolitische Konsens*), tedy široké shody v oblasti vyrovnávání se s nacistickou minulostí, třebaže mělo trvat ještě dvě desetiletí, než se plně prosadila.^[49] (Srov. kap. II.)

Důležitější je však na tomto místě poukázat na ony prvky konsenzu, které jsou zabudovány přímo do politického systému anebo z něj vyrůstají, resp. se formují, v důsledku jeho dlouhodobého působení. Zřejmě nejdůležitějším „producentem“ politického konsenzu ve Spolkové republice je tzv. zprostředkující výbor (*Vermittlungsausschuss*), který slouží ke hledání kompromisu mezi parlamentem a Spolkovou radou. Jeho význam stoupá vždy v době, kdy opozice dosáhne ve Spolkové radě většiny, tj. ovládne nadpoloviční většinu spolkových zemí. Výbor jedná neveřejně a od počátku svého působení se jeho členové vyhýbají konfliktům, což v konečném důsledku zpravidla znamená ústup vlády před opozicí a vede k tomu, že „za velkou část zákonodárství je spoluzodpovědná opozice“.^[50] Vládní strana (příp. koaliční strany) z obav před pádem

48 Krüger, Uwe: *Mainstream. Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. München 2015, 129–130.

49 Kronenberg, Volker: *Worauf gründet die „Berliner Republik“? Fundamente und Normen jenseits von Recht und Gesetz*. In: Martin Koopmann – Barbara Kunz (Hrsg.), *Deutschland. 25 Jahre nach der Einheit*. Baden-Baden 2016, s. 236.

50 Beyme, K. von: *c. d.*, s. 341 („grosse Teile der Gesetzgebung werden von der Opposition mitgetragen“). Autor konstatuje, že dlouhodobě pouze 1–2 % zákonů, odhlasovaných v Bundestagu, bylo Spolkovou radou zamítnuto (s. 345).

zákona často raději akceptuje námitky opozice, než aby důsledně prosazovala svůj návrh. (Naopak opozice nezřídka hlasuje pro i tehdy, kdy její pozměňovací návrhy ve výběrech neprošly.)^[51]

Dalším institutem v německém politickém systému, který nepřímou napomáhá konsenzuálním řešením, je tzv. konstruktivní hlasování o nedůvěře vládě. Podle čl. 67 německé ústavy může být úřadující spolkový kancléř sesazen pouze tehdy, je-li současně absolutní většinou zvolen nový kancléř. V dějinách Spolkové republiky došlo k aplikaci tohoto ústavního ustanovení zatím pouze dvakrát. Poprvé v r. 1972, kdy se CDU pokusila kvůli sociálnědemokratické *Ostpolitik* svrhnout kancléře Brandta, opírajícího se o většinu SPD a FDP, avšak nezískala dostatek hlasů, což byl zároveň počátek soumraku politické kariéry jejího kancléřského kandidáta Rainera Barzela.^[52] Druhý případ nastal v r. 1982 a tentokrát byla CDU úspěšná, protože její předseda a budoucí kancléř Helmut Kohl si předem zajistil, že FDP, dosavadní koaliční spojenec vládnoucí sociální demokracie, podpoří jako celek při hlasování v parlamentě odvolání úřadujícího kancléře Helmuta Schmidta. Kohl byl zvolen kancléřem, čímž započala jeho 16letá éra v čele německé vlády.

Tvůrci ústavy se pokusili tímto způsobem vyloučit, resp. na minimum eliminovat, riziko politických zmatků či politického vakua, které by mohlo vzniknout svržením vlády, jež vyvolá opozice, aniž by byla připravena převzít odpovědnost za řízení země. Nepochybně měli přítom na očích politický chaos konce 20. let

51 Spolková vláda si ovšem může usnadnit prosazení zákona ve Spolkové radě tím, že jej rozdělí na část, jež jejímu souhlasu podléhá, a druhou část, která mu nepodléhá (*zustimmungspflichtige*, resp. *zustimmungsfreie Teile*). Proti tomuto postupu se opozice může bránit pouze před Ústavním soudem.

52 Až po r. 1990 vyšlo najevo, že dva chybějící hlasy patřily poslancům CDU, kteří se nechali uplatit východoněmeckou tajnou službou. NDR měla pochopitelně eminentní zájem na tom, aby Brandtova *Ostpolitik* pokračovala.

ve Výmarské republice, který usnadnil nacistům cestu k moci. Podle politologa Klause Beymeho je však konstruktivní hlasování o nedůvěře z psychologického hlediska spíše nevýhodné, protože – jak ukázal pokus o sesazení Brandta – je opozice nucena k záku-
lisním intrikám, aby v systému stranické koncentrace moci byla změna většinových poměrů vůbec možná. Při opakovaném pokusu v r. 1982 zaznamenal Beyme výrazné posílení konsenzuálního ducha v německé politice; mnozí považovali koaliční obrat (tedy mimovolební přesun podpory FDP od SPD k CDU/CSU) za cosi neslušného, ba darebáckého, co se nehodí do německé „politické kultury, jež má odpor ke konfliktům“.^[53] I tímto způsobem se tedy prosazoval německý „kooperativní parlamentarismus“, jehož těžiště však spočívá především v praxi zmíněného zprostředkujícího výboru.

Nelze však opomenout ani právě připomenutou koncentraci stran, jež započala v 50. letech na organizační úrovni a vyvrcholila nynějším stranickým kartelem, založeným na konsenzu ve všech klíčových problémech doby. Počátkem 50. let byla západoněmecká politická scéna silně roztržštěná, protože také její obyvatelstvo vykazovalo mnoho hlubokých cézur z hlediska původu, osobní historie a náboženského přesvědčení. V prvním západoněmeckém spolkovém sněmu, zvoleném v r. 1949, zasedali zástupci devíti politických uskupení. Souběžně však započaly koncentrační tendence. Extremistickým stranám Spojenci neudělili licenci, potřebnou k politickému působení, anebo byly zakázány Spolkovým

53 „Změna koalice byla mnohými pocítována jako pohoršlivá a konfliktů se obávající politická kultura [*konfliktsscheue politische Kultur*] se promítala do představ o nibelungovské věrnosti, již se obrat koalice jevil jako darebáctví [*ein Schurkenstück*]“. Beyme, K. von, c. d., s. 277–278.